

Цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

УДК 346.2:347.1:347.7

Іванов Андрій Михайлович

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Иванов Андрей Михайлович

*кандидат юридических наук, ассистент кафедры гражданского права
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого*

Ivanov Andrey

*PhD in Law, Assistant of the Department of Civil Law
Yaroslav Mudryi National Law University*

Блинова Дар'я Віталіївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Блинова Дарья Витальевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Blinova Darya

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Кривний Владислав Євгенович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Кривной Владислав Евгеньевич

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Krivnoy Vladyslav

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ
ПУБЛІЧНИМ АКЦІОНЕРНИМ ТОВАРИСТВОМ
ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ И ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ
ПУБЛИЧНЫМ АКЦИОНЕРНЫМ ОБЩЕСТВОМ
FEATURES OF DEVELOPMENT AND PROBLEMS OF
MANAGEMENT OF PUBLIC JOINT STOCK COMPANY**

Анотація. Дана стаття є дослідженням актуальних аспектів функціонування на сучасному етапі акціонерних товариств. У статті сформоване визначення терміну акціонерного товариства, виділені та проаналізовані ознаки, що є притаманними такій моделі господарських товариств. Схарактеризовані загальні моменти законодавчого регулювання діяльності акціонерних товариств в Україні. В роботі також виокремлюється основна перевага акціонерних товариств над іншими видами господарських товариств. Стаття також передбачає аналіз щодо кількості акціонерних товариств в Україні, тенденцію подальшого їх розвитку. Здійснене порівняння приватних та публічних акціонерних товариств, проаналізовані причини переходу товариств з акціонерною формою господарювання у товариства з обмеженою відповідальністю. З'ясовано також стан сьогоденішнього процесу внесення змін у правову базу регулювання, розглянуті останні нормотворчі новації цієї сфери. Особливу увагу було приділено проблемам функціонування публічних акціонерних товариств, зазначено основні їх віхи та недоліки. В статті розглянуті пропозиції щодо оптимізації їх функціонування. Запропоновано шляхи та методи їх вирішення. За результатами дослідження підведено

підсумки, в яких описано сучасний стан публічних акціонерних товариств, відображені перспективи їх розвитку, висвітлено ідеї покращення механізму їх функціонування, варіанти вирішення проблем, які, так чи інакше, заважають їх розвитку.

Ключові слова: *акціонерне товариство, приватне акціонерне товариство, публічне акціонерне товариство, капітал, управління, акціонер, антикорупційні процедури.*

Аннотація. *Данная статья является исследованием актуальных аспектов функционирования на современном этапе акционерных обществ. В статье сформировано определение понятия акционерного общества, выделены и проанализированы признаки, присущи такой модели хозяйственных обществ. Охарактеризованы общие моменты законодательного регулирования деятельности акционерных обществ в Украине. В работе также выделяется основное преимущество акционерных обществ в сравнении с другими видами хозяйственных обществ. Статья предусматривает также анализ количества акционерных обществ в Украине, тенденцию дальнейшего их развития. Осуществлено сравнение частных и публичных акционерных обществ, проанализированы причины перехода обществ с акционерной формой хозяйствования в общества с ограниченной ответственностью. Выяснено также состояние сегодняшнего процесса внесения изменений в правовую базу регулирования, рассмотрены последние нормотворческие новации этой сферы. Особое внимание было уделено проблемам функционирования публичных акционерных обществ, указаны основные их вехи и недостатки. В статье рассмотрены предложения по оптимизации их функционирования. Предложены пути и методы их решения. По результатам исследования подведены итоги, в которых описано современное состояние публичных акционерных обществ, отражены*

перспективы их развития, освещены идеи улучшения механизма их функционирования, варианты решения проблем, которые, так или иначе, мешают их развитию.

Ключевые слова: акционерное общество, частное акционерное общество, публичное акционерное общество, капитал, управление, акционер, антикоррупционные процедуры.

Summary. This article is a research of current aspects of the functioning at the present stage of joint stock companies. The article defines the term of a joint-stock company, highlights and analyzes the features that are inherent in such model of companies. The general moments of legislative regulation of activity of joint-stock companies in Ukraine are characterized. This work also highlights the main advantage of joint stock companies over other types of companies. The article also provides an analysis of the number of joint stock companies in Ukraine, the tendency of their further development. The comparison of private and public joint-stock companies is carried out, the reasons of transition of companies with a joint-stock form of management to limited liability companies are analyzed. The state of the current process of making changes in the legal framework of regulation is also clarified, the latest normative innovations in this area are considered. Particular attention was paid to the problems of functioning of public joint stock companies, their main disadvantages were noted. The article considers propositions for optimizing their functioning. Ways and methods of their solution are offered. According to the results of the research, the information summarized, which describe the current status of public joint stock companies, the prospects of their development reflected, ideas for improving the mechanism of their operation and options for solving problems that, one way or another, hinder their development highlighted.

Key words: *joint-stock company, private joint-stock company, public joint-stock company, capital, management, shareholder, anti-corruption procedures.*

Постановка проблеми. З моментом постання України як незалежної держави починають розвиватися ринкові відносини, а разом з ними й відповідний тип економіки. Інститут юридичних осіб зайняв своє місце в сучасній юридичній науці, включивши до себе й господарські товариства, одним з видів яких саме і є акціонерні товариства. Досвід країн Західної Європи та Північної Америки показав, що саме ця форма господарювання є найбільш вдалою на сьогодні з точки зору залучення капіталу для ведення господарської діяльності. В Україні стан акціонерних товариств є досить суперечливим, а їх юридичний статус зазнає постійних змін та корегувань. Тож важливим є аналіз проблематики функціонування, а також пошук шляхів покращення стану акціонерних товариств та перспектив їхнього розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження, пов'язані з розвитком та функціонуванням акціонерних товариств, розглядалися у багатьох працях експертів та науковців. Багато з них стали фундаментом для написання статті. Процеси зрушень та змін в діяльності ПАТ було розкрито у працях О.М. Вінника [3], О.І. Мельника, К.В. Сироїжка, О.М. Дмитрієвої [7], О. Виговського [9].

Формулювання цілей статті. Основною метою статті було визначення способів функціонування акціонерних товариств та ідентифікації основних та домінуючих чинників розвитку й особливостей управління публічними акціонерними товариствами.

Виклад основного матеріалу. Розгляд даної проблеми варто почати з виокремлення поняття «акціонерне товариство». Відповідно до ч.1 ст.152 Цивільного кодексу України на законодавчому рівні було закріплено, що

«акціонерне товариство – господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями» [1].

Акціонерна форма господарювання є особливою не тільки через те, що має також окремий Закон – «Про акціонерні товариства», покликаний регулювати відносини у цій сфері, а й тому, що її особливості зазнають свого відображення в унікальних фінансових відносинах, які пов'язані зі створенням, функціонуванням, ліквідацією чи реорганізацією акціонерних товариств.

Необхідно виділити деякі ознаки, що є притаманними саме такому типу господарських товариств й обумовлюють їх особливий юридичний статус. Зокрема це:

- особливий порядок формування статутного капіталу, а саме через емісію грошей та продаж акцій;
- мобілізація великої кількості грошового ресурсу шляхом реалізації у вигляді акцій і швидкий товарообіг їх на ринку є досить популярним варіантом для серйозних капіталовкладень;
- особливий тип учасників товариства – акціонерів і широке коло суб'єктів, що можуть стати такими учасниками, а саме – фізичні та юридичні особи, держава, через орган, що має повноваження управляти майном, а також територіальна громада у той же спосіб, що й держава. Той, хто придбав акції відповідного типу господарського товариства автоматично з моменту купівлі вважається акціонером;
- відповідальність акціонерів, що передбачена лише у межах вартості їх власних акцій;
- акціонерне товариство не тільки випускає акції, але й відповідає за зобов'язаннями, що зумовлюються цим випуском, тобто є їх емітентом.

Всі учасники акціонерного товариства мають можливість здійснювати свої повноваження лише у межах свого капіталу, тобто у межах кількості своїх акцій. Таких учасників, відповідно до законодавства, може бути від 1 й більше [2, с. 374]. Акціонерне товариство з одним учасником має свою окрему специфіку регулювання, що передбачено в Законі «Про акціонерні товариства». Але, як правило, саме велика кількість учасників дає можливість залучити серйозний капітал. Це також передбачає і дроблення статутного капіталу на велику кількість часток та вільний процес купівлі-продажу таких часток задля залучення капіталу, його нагромадження тощо [3, с. 53].

З 1 квітня до 1 жовтня 2020 року кількість акціонерних товариств зменшилась на 24 (3494 станом на 1 квітня та 3470 станом на 1 жовтня відповідно). Варто зазначити, що зменшується кількість саме публічних акціонерних товариств, тоді як кількість приватних була навіть збільшена на 10 одиниць. На таке зменшення багато в чому вплинула реорганізація АТ. Це явище, як правило, спричинено особливостями ринку, конкурентними умовами, які створюються в цьому середовищі. Така тенденція щорічного зменшення акціонерних товариств на декілька відсотків (1-3%) триває з 2015 року. Тоді, внаслідок законодавчих змін кількість акціонерних товариств зменшилась приблизно на третину і, як вже зазначено, продовжує поступово зменшуватися незначними темпами. Деякі акціонерні товариства, не витримуючи конкуренції на ринку цінних паперів не повністю ліквідуються, а переходять у форму товариств з обмеженою відповідальністю.

З того ж таки часу триває тенденція переходу ПАТ у форму ПрАТ, адже в 2016 році були внесені зміни до Закону України «Про акціонерні товариства», які значно спростили цей процес. Приватні акціонерні товариства стали більш привабливою формою господарювання для власників капіталу.

На сьогодні переваг ПрАТ над ПАТ набагато більше, адже контроль зі сторони державного втручання не чітко визначений. Основні переваги ПрАТ над ПАТ полягають у наступному:

- спрощена процедура оформлення фінансової звітності;
- процедура лістингу, яка є обов'язковою для публічних акціонерних товариств;
- у приватних акціонерних товариствах наглядова рада обирається не так часто, як у публічних (раз на три роки та раз на рік відповідно), окрім того до складу такої ради у ПАТ є конкретні вимоги, які не застосовуються щодо ПрАТ, в наглядовій раді ПрАТ не створюються додаткові комітети.

Звичайно, на цій основі й формуються основні відмінності ПАТ, наприклад:

- порядок відчуження акцій в ПАТ передбачає, що акціонери мають право відчужувати акції без згоди інших акціонерів;
- акції ПАТ безперечно можуть купуватися та продаватися на фондовій біржі, на відміну від ПрАТ. Для цього ПАТ зобов'язане пройти процедуру включення акцій до біржового реєстру (не більше однієї фондової біржу в Україні);
- додаткове повідомлення про проведення загальних зорів та надсилання порядку денного відповідній фондовій біржі після проведення процедури лістингу;
- загальні збори ПАТ не приймають рішення про минуле надання згоди на вчинення суттєвих правочинів;
- ПАТ також повинно мати свій власний веб-сайт, де у встановленому порядку повинна оприлюднюватися інформація встановлена ЗУ «Про акціонерні товариства» [4, с. 74].

Необхідно вказати, що важливим на сьогодні є нормотворчий процес по зміні поділу акціонерних товариств з закритих та відкритих саме на

приватні й публічні. Останні значні корективи вступили в дію 1 січня 2018 року та пов'язані з Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення ведення бізнесу та залучення інвестицій емітентами цінних паперів» № 2210-VIII від 16.11.2017. Ці зміни, разом з певним спрощенням створили нові складнощі та колізії, які необхідно вирішувати [5, с. 71].

Повернутися слід і до питання, яке пов'язане з причинами зміни форми господарювання деяких акціонерних товариств на товариства з обмеженою відповідальністю. Таку зміну спричиняє ряд факторів, у яких ТОВ має перевагу над АТ. Зокрема, для заснування АТ, його капітал має становити не менше 1250 мінімальних заробітних плат, що є досить вагомою сумою, у той час як ТОВ не має подібного мінімального грошового порогу [6, с. 544]. Значно простішою є система управління товариствами з обмеженою відповідальністю, вони не несуть додаткових витрат на реалізацію цінних паперів та інших операцій, що з ними пов'язані. Учасники ТОВ мають ряд інших переваг над акціонерами.

Значним здобутком у діяльності акціонерних товариств є оцифровування багатьох напрямків діяльності. Більш відомим це поняття є при використанні терміну «диджиталізація». Ведення цифрового документообігу є досить зручним та важливим для таких серйозних підприємств. Окрім цього воно забезпечує економію певних ресурсів.

Варто зазначити деякі негативні сторони функціонування публічних акціонерних товариств в Україні на сьогоднішній день. До них ми віднесемо:

- значні витрати на забезпечення функціонування акціонерного товариства. Як правило, діяльність такої форми господарювання є найбільш масштабною серед тих, які передбачає українське законодавство. Тож не дивно, що акціонерні товариства, маючи

досить солідний прибуток, несуть відповідні витрати на своє функціонування;

- велика різниця у частках акціонерів. Іноді виникає проблема, пов'язана з тим, що один з власників акцій може мати переважну їх більшість від загальної їх кількості. Це викликає зловживання своїм становищем та некомпетентне ставлення по відношенню до інших учасників акціонерного товариства та інші негативні моменти;
- передусім законодавством встановлені жорсткі вимоги щодо розкриття публічної інформації акціонерними товариствами. Зокрема офіційному оприлюдненню підлягає: статут товариства чи засновницький (установчий) договір, велика кількість внутрішніх положень товариства (про загальні збори, наглядову раду тощо), положення про кожну філію та представництво, протоколи загальних зборів і багато іншої інформації.

Велика кількість проблем у діяльності публічних акціонерних товариств пов'язана з недосконалим управлінням, перерозподілом прав власності, впливом кризових процесів на їх діяльність. Серед кризових процесів можна виділити таке явище як високий рівень корупції в Україні. Взагалі, в самому законі прописана деталізація принципів роботи акціонерних товариств як відкритість і прозорість діяльності й функціонування, поєднаних з публічним доступом до інформації про їх діяльність. Для вирішення глобальних проблем необхідне встановлення певних антикорупційних програм задля успішного розвитку таких публічних товариств.

Для ефективного виявлення, оцінки та мінімізації ризиків вчинення корупційних дій в публічному товаристві необхідно проводити заходи стосовно:

- 1) нормативного врегулювання:

- неодноразове установлення правил контролю не тільки над основними представницькими витратами, а ще й витратами на дарування та отримання подарунків у межах виконання посадових, представницьких повноважень;
- установлення певного порядку врегулювання та запобігання конфлікту інтересів;
- включення виняткових антикорупційних застережень до договорів, стороною яких є або планує бути публічне акціонерне товариство, окрім договорів затверджених в установленому порядку, що мають типову форму;
- розроблення інших стандартів та процедур щодо запобігання корупції;

2) проведення допоміжних антикорупційних процедур:

- введення в дію засобів інформування працівниками про підозри вчинення корупційних дій та забезпечення збереження таємниці такого інформування;
- уведення програм інформування працівниками ПАТ про конфлікти інтересів та управління конфліктом інтересів відповідно до законної політики з питань врегулювання конфлікту інтересів;
- моніторинг діяльності працівників та роботу функцій, що несуть суттєві ризики вчинення корупційних дій;
- суттєве обмеження щодо підтримки товариством політичних партій;
- аналіз проектів внутрішніх документів та договорів з метою оцінки Корупційних ризиків;
- оцінювання таких корупційних ризиків у діяльності товариства;

- проведення наглядових і контрольних дій за дотриманням програми;
- 3) проведення регулярного контролю за дотриманням вимог внутрішніх документів ПАТ щодо протидії корупції;
- 4) запровадженні системи заохочення щодо антикорупційної ініціативи;
- 5) невідкладне реагування на будь-які виявлення фактів вчинення корупційних дій, притягнення до відповідальності працівників за вчинення.

Так, через значну кількість вище вказаних проблем функціонування потрібно знаходити шляхи їх вирішення задля покращення становища в управлінні АТ [7, с. 66]. Серед таких можна виділити:

- 1) нормотворчий фундамент ЗУ «Про акціонерне товариство» підлягає удосконаленню в тих статтях, які безпосередньо стосуються стимулювання розвитку АТ;
- 2) застосування антимонопольної та антикорупційної політики задля уникання появи монополістів на ринку та перешкоджання протекціонізму задля поширення більш здорової конкуренції на ринку;
- 3) розробка планів і законодавчих програм стосовно заохочення і стимулювання акціонерів вкладати гроші в ПАТ;
- 4) поліпшення механізму корпоративного управління АТ для того, щоб задіяти впливових акціонерів проводити таку політику управління, яка б повністю відповідала законодавчій базі, зменшила поширення корупційних схем та передбачала створення конкретного стратегічного розвитку;
- 5) для спрощення входження ПАТ до фондового ринку має місце розвиток фондового ринку й інтегрування цього ж ринку у міжнародний, що грає суттєву роль для збільшення впливів АТ;

- б) необхідне прискорення ПАТ проваджувати ратифіковану та схвалювану законодавством дивідендну політику для швидкого ознайомлення інвесторів. Саме це має позитивний вплив на прийняття вигідних та потрібних інвестиційних рішень [8].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, зміни, що відбулися після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення ведення бізнесу та залучення інвестицій емітентами цінних паперів», принесли свої корективи. Нормативна основа, що опосередковано спрямована на поширення відкритості АТ та покращення інвестиційної привабливості, зазнала невдачі та призвела до скорочення ПАТ. Вирішення наведених потреб потребує створення законодавчого фундаменту, який би стимулював більш вдале управління та контроль за розвитком, планування входження до фондового ринку та формування капіталу.

Підсумовуючи вищесказане, варто зазначити про необхідність удосконалення системи управління та функціонування на основі виокремлення основних проблем, методів їх вирішення відповідно до актів законодавства.

Література

1. Про акціонерні товариства: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> (дата звернення: 20.11.2020).
2. Чубка О. М., Ярошевич М. Б., Миргородець Ю. В. Особливості функціонування акціонерних товариств в Україні: проблеми та перспективи розвитку // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019. Випуск 3 (20). С. 373-378.

3. Вінник О. М. Деякі проблеми вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин в акціонерних товариствах // Юридичний вісник. 2019. Випуск 2 (15). С. 50-53.
4. Резнік О. М., Шевченко О. В. Перспективи діяльності акціонерних товариств в нових умовах // Науковий вісник Ужгородського національного університету, серія: право. 2016. Випуск 37. Том 2. С. 73-77.
5. Фасій Б., Московчук Д. Аналіз сучасних змін законодавства про акціонерні товариства в Україні // Підприємництво, господарство і право. 2019. № 2. С. 71.
6. Вінник О. М., Щербина В. С. Акціонерне право: навчальний посібник. Київ, 2000. 544 с.
7. Мельник О. І., Сироїжко К. В., Дмитрієва О. М. Акціонерні товариства в Україні: стан та основні проблеми функціонування. Економічна наука. 2019. № 11. С. 66.
8. Леось О. Ю., Дегерменджи Д. О., Хазах А. О. Публічні акціонерні товариства: проблеми розвитку та управління // Наукова періодика України. 2012. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_4_5.
9. Виговський О. Новели акціонерного законодавства // Науково-практичний коментар до Закону України «Про акціонерні товариства». 2009.
10. Офіційний сайт міжнародної антикорупційної організації Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/cpi2014/results>.

References

1. Pro akcionerni tovarystva: Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> (data zvernennja: 20.11.2020).

2. Chubka O. M., Jaroshevych M. B., Myrghorodecj Ju. V. (2019) Osoblyvosti funkcionuvannja akcionernykh tovarystv v Ukraini: problemy ta perspektyvy rozvytku // Skhidna Jevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnja. Vypusk 3 (20). S. 373–378.
3. Vinnyk O. M. (2010). Dejaki problemy vdoskonalennja pravovogho rehuljuvannja korporatyvnykh vidnosyn v akcionernykh tovarystvakh // Jurydychnyj visnyk. Vypusk 2 (15). S. 50-53.
4. Rjeznik O. M., Shevchenko O. V. (2016). Perspektyvy dijalnosti akcionernykh tovarystv v novykh umovakh // Naukovyj visnyk Uzhghorodskogho nacionaljnogho universytetu, serija: pravo. Vypusk 37. Tom 2. S. 73-77.
5. Fasij B., Moskovchuk D. (2019). Analiz suchasnykh zmin zakonodavstva pro akcionerni tovarystva v Ukraini // Pidpryjemnytvo, ghospodarstvo i pravo. #2. S. 71.
6. Vinnyk O. M., Shherbyna V. S. (2000). Akcionerne pravo: navchaljnyj posibnyk. Kyjiv. 544 s.
7. Meljnyk O. I., Syrojizhko K. V., Dmytrijeva O. M. (2019). Akcionerni tovarystva v Ukraini: stan ta osnovni problemy funkcionuvannja // Ekonomichna nauka. # 11. S. 66.
8. Leosj O. Ju., Deghermendzhy D. O., Khazakh A. O. (2012). Publichni akcionerni tovarystva: problemy rozvytku ta upravlinnja // Naukova periodyka Ukrainy. #4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_4_5.
9. Vyghovskij O. (2009). Novely akcionernogho zakonodavstva // Naukovo-praktychnyj komentar do Zakonu Ukrainy «Pro akcionerni tovarystva».
10. Oficijnyj sajt mizhnarodnoji antykorupcijnoji orghanizaciji Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/cpi2014/results>.